

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA O'QUVCHI QOBILIYAT VA QIZIQISHLARNI DIAGNOSTIKA QILISH

¹Nodira Tashpo'latova Xudjamuradovna- Jizzax davlat pedagogika universiteti,
Umumiy psixologiya kafedrası o'qituvchisi

²Abdurahmonova Dildora -Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: O'quvchilar qobiliyati bilan ishlash, ularni qiziqishlarini hisobga olgan holda yondoshuvni tashkil etish o'quv samaradorligini oshirishning asosiy maqsadlaridan biridir. O'quv jarayonida o'quvchidagi ijodiy va maxsus qobiliyatlarini shakllantirish har bir pedagogning vazifasiga aylanishi to'g'risidagi ma'lumotlartbayon qilingan.

Kalit so'zlar: Qobiliyatlar, ijodiy faoliyat, sifat va miqdor, o'zgaruvchan miqdor, pedagogik odob, aql va qobiliyat sifatлари, o'quv qobiliyatları.

Buyuk kelajak bugundan boshlanadi avlodlar esa hozirgi yosh bolalardan boshlanadi. Ularni tarbiyalab voyaga yetkazish qobiliyat va qiziqishlarini rivojlantirishda tarbiya muassasalari mahalla va oila ma'suldir. Yurtimizda yosh avlod kamolotiga katta e'tibor tufayli qobiliyatli va ijodkor o'quvchilar safi kengaymoqda .

O'quv, mehnat odamlarning va ijodiy faoliyatidagi o'ziga xoslikni tushuntirish uchun psixologiya fani birinchi navbatda qobiliyatlar va qiziqishlar masalasiga murojaat qiladi. Chunki qobiliyatli odamdan avvalo jamiyat manfaatdor, qolaversa, o'sha insonning o'zi ham qilgan har bir harakatidan o'zi uchun naf ko'radi. Qobiliyatlar odamning shunday psixologik xususiyatlardirki, bilim, ko'nikma, malaka shu xususiyatlarga bog'liq bo'ladi, lekin bu xususiyatlarining o'zi bu bilim va ko'nikmalarga taalluqli bo'lmaydi. Qobiliyatlar sifat va miqdor jihatidan ko'p bo'lishi mumkin.

O'quvchining qobiliyatları nimaga namoyon bo'lishini va binobarin, o'quvchi shaxsini qanday individual-psixologik xususiyatları faoliyat tomonidan qo'yilgan talablarni qay darajada, bajarish qobiliyatiga ega ekanligi, ya'ni

o'quvchining boshqalarga nisbatan malaka va bilimlarning qanchalik tez, yengil va mustahkam egallay olishini bilish pedagog uchun muhimdir.

Qobiliyat xususiyatlarining sifat tomonidan qaralishi-maqсадga har turli yo'llar bilan borishga imkon beruvchi "o'zgaruvchan miqdor" to'plami sifatida faoliyat muvaffaqiyatini taminlovchi inson psixologik xususiyatlarini murakkab yigindisi sifatida ko'rinadi. Bir xususiyatlarni o'rnini ikkinchi bir xususiyatlar bilan bosishning keng imkoniyatlari bor, buni odam o'zida chidam va qat'iylik bilan ishlash orqali rivojlantirish mumkin.

Pedagog va psixolog Skolovnyanskiy ko'r-kar Olyga Skoroxodovada faqat ilmiy xodimlik qobiliyati emas, balki adabiy qobiliyat ham namoyon bo'lishiga erishgan. Bir qobiliyatni boshqa bir qobiliyat bilan boshqarish yordami bilan to'ldirish xususiyati har bir odam oldida tanlash va uni takomillashtirishning nihoyatda keng imkoniyatlarini ochib beradi. F.A.Gallning fikricha odamning hamma qobiliyatlari "aql" va "qobiliyat" sifatlari miya yarim sharlarida o'zining maxsus qat'iy markazlari mavjud ekan, ya'ni bu sifatlarning taraqqiyot darajasi miya tegishli kismlarining miqdoriga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir.

SHuning uchun odamning "kalla suyagiga bir qarash yoki boshidagi do'mboqchalarini shunchaki paypaslab ko'rish orqali ko'p odamning qobiliyatlarini aniqlasa bo'ladi. Nazariy va amaliy qobiliyatlar ham inson qobiliyatlaridan bo'lib, nazariy qobiliyatlar-ma'lum, mantiqiy qobiliyatlar esa amaliy harakatlarga moyillikda namoyon bo'ladi.

O'quv qobiliyatlari bilim, ko'nikma va malakalarni izlashtirish shaxs sifatlarining shakllanishi, pedagogik ta'sirlar samaradorligining ortishida ijobiy rol o'ynaydi.

Ijobiy qobiliyatlar moddiy va ma'naviy madaniyat asarlari yaratish yangi goya, kashfiyot va yangiliklar yechishda namoyon bo'ladi.

L.S. Vigotskiy o'zining kelajak taraqqiy zonasini belgilash «metodi» deb ataladigan usulini taklif qildi. Qobiliyatlar odamning aniq faoliyatidan tashqarida mavjud bo'lmaydi. Qobiliyatlarning tarkib topishi esa ta'lim va tarbiya jarayonida bolaning yutuqlari tezligida namoyon qilishdir.

Maxsus qobiliyatlar esa ma'lum bir sohada yutuqlarga erishish, yuqori ko'rsatgichlar berishga imkon beruvchi sifatlarni o'z ichiga oladi. Masalan, sport sohasi bilan buxgalterlik hisob-kitobi bo'yicha ishlayotgan ikki kishida o'ziga xos maxsus qobiliyatlar bo'lmasa bo'lmaydi.

Har bir qobiliyat o'zining tizimiga ega. Masalan, matematik qobiliyatni oladigan bo'lsak, uning tarkibiga umumlashtirish malakalari, aqliy jarayonlarning egiluvchanligi, mavhum tafakkur qila olish kabi qator xususiyatlar kiradi. Adabiy qobiliyatlarga ulardan farqli, ijodiy hayol va tafakkur, xotiradagi yorqin va ko'rgazmali obrazlar, estetik xislar, tilni mukammal bilishga layoqat; pedagogik qobiliyatlarga esa — pedagogik odob, kuzatuvchanlik, bolalarni sevish, bilimlarni o'zgalarga berishga ehtiyoj kabi qator individual xossalari kiradi. Xuddi shunga o'xshash qolgan barcha qobiliyatlarni ham zarur sifatlar tizimida tahlil qilish mumkin va bu katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'ladi.

Psixologik intellekt testlari o'quvchining u yoki bu fandan bilimini emas, umumiy aqliy qobiliyati va o'zi tanlagan soha bilan shug'ullana olish layoqati, imkoniyatini aniqlab beradi. O'quvchi umumiy o'rta ta'lim fani bo'yicha imtihonda «besh» baho olsayu, shu soha bo'yicha intellektual yoki ijodiy qobiliyati bo'lmasa, uning keyingi faoliyati unumdorligi past bo'ladi. Oxir oqibatda bunday kishi tanlagan sohasidan bezibgina qolmay, jamiyat uchun ham hech qanday foyda keltirmaydi.

Yana shuni qayd etish lozimki, iqtidorlilikni faqat shaxsning aqliy imkoniyati sifatida tasniflash uni tadqiq etishda bir tomonlamalikka olib keladi. Chunki iqtidorlilik nafaqat aql, balki shaxs tuzulmasining barcha komponentlarining uyg'un va yuqori darajada rivojlanganligi bilan izohlanadi. Demak, iqtidor faqat aqlga emas, balki shaxsga tegishli. Iqtidorli kishi deganda biz har tomonlama rivojlangan shaxsni nazarda tutamiz. Kimdir o'z qobiliyati bilan, boshqa birov o'z xarakteri va tashqi olamni o'ziga xos idrok etishi bilan iqtidorli bo'lishi mumkin. Ayrim holatlarda biz o'z tengdoshlaridan rivojlanishda o'zib ketgan bolalarni iqtidorli deymiz.

To'g'ri, bunday bolalar qobiliyatli, lekin shunday bolalar ham borki, ular noandoza fikrlashi, voqea va hodisalarni g'ayrioddiy talqin etishi bilan iqtidorli hisoblanadi. Bunday bolalar ko'pincha tarbiyachilar, o'qituvchi va ota-onalar uchun «qiyin» va ularni tarbiyalash ham og'ir kechadi. Ayniqsa o'qituvchilar bunday bolalar hatti-harakatini baholashda, uning boshqa bolalarga o'xshamaydigan g'ayrioddiy harakatlarini qabul qilishda qiynalishadi. Yosh davrlari davomida shaxs rivojlanishi bilan iqtidorning rivojlanishi uyg'un kechishini ta'lim va tarbiyada albatta inobatga olish lozim bo'adi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurasulov, R., & Tashpulatova, N. (2019). Filosofskie i psixologicheskie osobennosti zanyatiy vostochnymi yedinoborstvami v protsesse formirovaniya lichnosti. *Chelovecheskiy faktor: Sotsialnyy psixolog*, (1), 7-11.
2. Dilfuza Qarshiboyeva, [КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 (2021): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari*
3. Dilfuza Qarshiboyeva, [IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 4 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari*
4. Qarshiboyeva, D. (2021). ЁШЛАРНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШДА ИЛМИЙ ИЗЛАНИШЛАР ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАР УЗЛУКСИЗЛИГИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (2). извлечено от <https://art.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2906>
5. Toshpo'latova, N. (2021). СНЕТ ТИЛИ FANLARINI O'QITISHDA O'QUVCHINING INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINI HISOBGA OLISH USULLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3073>
6. Nodira Toshpo'latova, [ПРИ ОБУЧЕНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ - УЧИТЫВАТЬ ПСИХИКУ УЧАЩИХСЯ](#), *Журнал*

- Педагогика и психологии в современном образовании: № 1 (2021):
Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari
- 7.Nodira Toshpo'latova, ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ РАЎБАРИНИНГ МУЛОҚОТИ ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА , Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
- 8.Imomqulova, F. (2021). ОИЛАДАГИ ТАРБИЯ УСУЛЛАРИНИ БОЛАНИНГ МУВАФФАҚИЯТГА ЭРИШИШИГА ТАЪСИРИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/3076>
- 9.Imomqulova, F. (2021). ОИЛАДА ЭР-ХОТИН МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (2). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2962>
10. Imomqulova, F. (2021). ISSUES OF UPBRINGING IN UZBEK FAMILIES. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2620>
- 11.Imomqulova, F. (2021). ISSUES OF UPBRINGING IN UZBEK FAMILIES. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, (1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2620>
- 12.Toshpo'latova, N., & Oysha, U. (2022). ИЖОБИЙ ОДАТЛАР ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИ ШАХСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7446>
- 13.Toshpo'latova, N., & Hazratqulova, S. (2022). МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР МЕҲНАТ ФАОЛИЯТИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7447>

- 14.Kamolova, Shirin Usarovna, & Axmedova, Fotima Xurramovna (2022). SOG‘LOM SHAXS HAYOTIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O‘RNI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (2), 630-636.
- 15.Norbekova, B. S. (2016). YOSH VA O‘TISH DAVRI XUSUSIYATLARINING PEDAGOGIK QAROVSIZ O‘SMIRLAR KELIB CHIQUISHIGA TA’SIRI. The edition is included into Russian Science Citation Index., 77.
- 16.Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. *Общество и инновации*. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109. DOI:<https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss10/S-pp105-109>.
- 17.Shavkatovna, N. B. (2022). AXBOROT TEXNOLOGIYALARI BILAN ISHLOVCHI SHAXSLARNING PSIXOLOGIK XOLATINING PATOLOGIYASI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 658-662.
- 18.Norbekova, B. (2022). O‘roqboyeva M. Maktabgacha ta ‘limda psixologik xizmatni tashkil etishning o‘ziga xos jihatlari. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollari, 1(1), 481-483.
- 19.Norbekova, B. (2021). Socio-Psychological Characteristics of National Character. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)-Peer Reviewed*, 7(1).
- 20.Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. *Общество и инновации*. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109.
- 21.Норбекова, Б. (2021). Духовно-нравственный образ семьи. *Общество и инновации*, 2(2/S), 123-128.
- 22.NORBEKOVA, B. (2021). Жамят ва инновациялар–Общество и инновации–Society and innovations.
- 23.Норбекова, Б. (2020). МИЛЛИЙ ХАРАКТЕР ШАКЛЛАНИШИНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. *Научно-просветительский журнал "Наставник"*.

24. Jabborov, X., & Eshmuradov, O. (2023). ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИ ИШЛАРИДА МИЛЛИЙ ТАРБИЯ МАСАЛАСИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8394>
25. Abdullayeva, S., & Eshmuradov, O. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ И ВЫБОР ПРОФЕССИИ УЧАЩИМИСЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ЗНАНИИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8395>
26. Eshmurodov, O. (2022). ОИЛА МУСТАҲКАМЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАРИ.
27. Ахмедова Насиба Ачилловна, СОҒЛОМ МУҲИТ –СОҒЛОМ ОИЛА ТАЯНЧИ. <https://history.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2966/1982>
28. Shirin Kamolova, [ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОБРАЗОВАНИИ ЯВЛЯЕТСЯ ТРЕБОВАНИЕМ СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ](#), Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 2 (2021): Журнал педагогика и психологии в современном образовании
29. Shirin Kamolova, [IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL ETHICS IN FUTURE TEACHERS](#), Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
30. Shirin Kamolova, [АВЕСТОДА АХЛОҚИЙ ИДЕАЛ ВА УНИНГ ИЖТИМОЙ- ПСИХОЛОГИК КЎРИНИШЛАРИ](#), Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari
31. Achilovna, A. N., & Ugli, K. S. F. (2022). Information Technologu in the Professional Development of Modem Teachers. International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences, 2(2), 73–77. Retrieved from <https://openaccessjournals.eu/index.php/ijdias/article/view/1054>
32. Axmedova, N. (2022). BO‘LAJAK TARBIYACHILARDA SOG‘LOM TURMUSH TARZI VA MADANIY GIGIENIK KONIKMALAR

KOMPITENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINI
TAKOMILLASHTIRISH. *Журнал Педагогика и психологии в современном
образовании*, 2(7). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5767>